

บทบาทของกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืชกับชุมชนตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ.2542

วินัย สมประสงค์¹ จารุวรรณ จาติเสถียร¹ ชนกานต์ สมิตะสิริ¹ วรรณภา ปัญจสมานวงศ์¹ ชัยนาท ชุ่มเงิน¹
Winai Somprasong¹ Jaruwan Chartisatien¹ Chanakan Smitasiri¹
Wanna Panjasamanwong¹ Chainat Chumnoen¹

บทนำ

กองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช เป็นกองทุนที่จัดตั้งขึ้นตามมาตรา 54 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 โดยเจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อส่งเสริมให้มีการปรับปรุงพันธุ์พืชและพัฒนาพันธุ์พืชให้มีพันธุ์พืชใหม่เพิ่มเติมจากที่มีอยู่เดิม อันเป็นการส่งเสริมการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรมโดยการส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจด้วยการให้สิทธิและคุ้มครองพันธุ์พืชตามกฎหมาย ตลอดจนเพื่อเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป และพันธุ์พืชป่า เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแล บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์พันธุ์พืชอย่างยั่งยืน โดยใช้เงินจากกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช เพื่อช่วยเหลือและอุดหนุนกิจการใดๆ ของชุมชนท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ การวิจัยและการพัฒนาพันธุ์พืชทั่วประเทศ และเพื่อเป็นเงินช่วยเหลืออุดหนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ การวิจัยและการพัฒนาพันธุ์พืชของชุมชนทุกภูมิภาคทั่วประเทศ การบริหารจัดการกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืชอยู่ภายใต้การดำเนินงานของคณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืช และอยู่ในความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานของฝ่ายบริหารทั่วไป สำนักคุ้มครองพันธุ์พืช กรมวิชาการเกษตร

ชุมชนที่ได้รับการคุ้มครองสิทธิสำหรับพันธุ์พืชสำหรับพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น จะต้องมีความเฉพาะในชุมชนนั้นเท่านั้น ชุมชนจะต้องมีคุณสมบัติตามกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช นอกจากคุณสมบัติของพืช ชุมชนนั้นต้องตั้งถิ่นฐานและสืบทอดวัฒนธรรมร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง และได้ขึ้นทะเบียนตามพระราชบัญญัตินี้ เมื่อได้จดทะเบียนคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นของชุมชนใดแล้วให้ชุมชนนั้นมีสิทธิแต่ผู้เดียวในการปรับปรุงพันธุ์ ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง วิจัย ผลิต ขาย ส่งออก นอกราชอาณาจักร หรือจำหน่ายด้วยประการใดซึ่งส่วนขยายพันธุ์ของพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น

กองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช

พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช เกิดขึ้นจากการที่กรมวิชาการเกษตร มีการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์พันธุ์พืชมายาวนาน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2407 หลังจากที่ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีองค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) ภายใต้ความตกลงว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญาอันเกี่ยวกับการค้า (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights: TRIPs) ได้กำหนดให้ประเทศที่เป็นภาคี WTO ต้องออกกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชในลักษณะที่เป็นการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งเป็นเหตุผลที่สำคัญประการหนึ่งที่สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ได้ตราพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ขึ้น ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่ เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัตินี้ มีสาระสำคัญประกอบด้วย 8 หมวด 69 มาตรา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้มีการปรับปรุงพันธุ์พืชและพัฒนาพันธุ์พืชให้มีพันธุ์พืชใหม่เพิ่มเติมจากที่มีอยู่เดิม

¹ สำนักคุ้มครองพันธุ์พืช กรมวิชาการเกษตร 50 ถนนพหลโยธิน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

อันเป็นการส่งเสริมการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรมโดยการส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจด้วยการให้สิทธิและคุ้มครองพันธุ์พืชตามกฎหมาย ตลอดจนเพื่อเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป และพันธุ์พืชป่า เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแล บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์พันธุ์พืชอย่างยั่งยืน ประเด็นหนึ่งในอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ จึงนำเข้ามาเป็นแนวทางของกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชดังนั้นจะเห็นว่ากฎหมายการคุ้มครองพันธุ์พืชจะมีหลักการ คือ เพิ่มโอกาสและสร้างทางเลือกให้กับเกษตรกรในการใช้พันธุ์พืช หลักการนี้เกิดขึ้นจากถ้ามีการคุ้มครองสิทธิกับปรับปรุงพันธุ์ นักปรับปรุงพันธุ์ก็จะมีแรงจูงใจในการปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่ ๆ ถ้ามีพันธุ์พืชใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นเกษตรกรก็จะมีทางเลือกซึ่งทำให้มีการผลิตเพิ่มขึ้น ผลผลิตรวมจะเพิ่มขึ้นในเรื่องการเกษตร การอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชพื้นเมือง การคุ้มครองสิทธิของเกษตรกร ชุมชนท้องถิ่น และส่งเสริมให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการคุ้มครองพันธุ์พืช ซึ่งหลักการเหล่านี้ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 ที่กำหนดว่า กฎหมายภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ต้องพยายามให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมให้มากที่สุด ซึ่งได้มีการดำเนินการโดยผ่านคณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืช จำนวน 23 คน โดย 11 คน เป็นคณะกรรมการโดยตำแหน่งและอีก 12 คนเป็นคณะกรรมการที่มาจากภาคีการคัดเลือก ประกอบด้วยเกษตรกร 6 ภูมิภาค และตัวแทนจากองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) เช่น อาจารย์มหาวิทยาลัย ผู้แทนจากสมาคมที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงพันธุ์พืชและเมล็ดพันธุ์

โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน มาตรา 54 ของกฎหมายฉบับนี้ กำหนดให้จัดตั้งกองทุนขึ้นกองทุนหนึ่งเรียกว่า “กองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช” ในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อเป็นทุนใช้จ่ายในการช่วยเหลือและอุดหนุนกิจการที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ การวิจัย และการพัฒนาพันธุ์พืช ประกอบด้วยเงินและทรัพย์สินดังต่อไปนี้

- (1) เงินรายได้จากข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ตามมาตรา 52
- (2) เงินหรือทรัพย์สินที่ได้รับจากการจดทะเบียนคุ้มครองพันธุ์พืช
- (3) เงินอุดหนุนจากรัฐบาล
- (4) เงินหรือทรัพย์สินที่มีผู้อุทิศให้
- (5) ดอกผลและผลประโยชน์อื่นใดที่เกิดจากกองทุนเงินและทรัพย์สินอื่นตามวรรคหนึ่งให้ส่งเข้ากองทุน โดยมีต้องนำส่งคลังเป็นรายได้แผ่นดิน

มาตรา 55 เงินกองทุนให้ใช้จ่ายเพื่อกิจการดังต่อไปนี้

- (1) ช่วยเหลือและอุดหนุนกิจการใด ๆ ของชุมชนที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ การวิจัยและการพัฒนาพันธุ์พืช
- (2) ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใช้เพื่ออุดหนุนการอนุรักษ์ การวิจัยและการพัฒนาพันธุ์พืชของชุมชน
- (3) เป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารกองทุน

การบริหารกองทุนและการควบคุมการใช้จ่ายเงินกองทุน ให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด โดยความเห็นชอบขอกระทรวงการคลัง

ในกฎหมายกำหนดให้มีการคุ้มครองพันธุ์พืชบรรดาผลประโยชน์หรือรายได้ที่ได้มาจะเข้าสู่กองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช กองทุนพันธุ์พืชนั้นก็จะเป็นเงินให้ชุมชนไม่ให้กับใครเพื่อนำไปอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์พืช เพื่อใช้ประโยชน์การอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์พืชของชุมชน

มาตรา 56 ให้มีคณะกรรมการกองทุนคณะหนึ่ง ประกอบด้วยปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธานกรรมการ และบุคคลอื่นซึ่งคณะกรรมการแต่งตั้งไม่เกินเจ็ดคนเป็นกรรมการ และอธิบดีกรมวิชาการเกษตรเป็นกรรมการและเลขานุการ

มาตรา 57 ให้คณะกรรมการกองทุนมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- (1) เสนอแนวทาง หลักเกณฑ์ เงื่อนไข และลำดับความสำคัญของการใช้จ่ายเงินกองทุนตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในมาตรา 55 ต่อคณะกรรมการ
- (2) กำหนดระเบียบเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และวิธีการขอจัดสรร ขอบเงินช่วยเหลือหรือขอเงินอุดหนุนจากกองทุน
- (3) พิจารณาจัดสรรเงินกองทุนเพื่อใช้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในมาตรา 55 ทั้งนี้ ตามแนวทางหลักเกณฑ์ เงื่อนไข และลำดับความสำคัญที่คณะกรรมการกำหนด
- (4) พิจารณานุมัติคำขอรับการส่งเสริมและช่วยเหลือตามมาตรา 55
- (5) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่คณะกรรมการมอบหมาย

มาตรา 59 ให้จัดสรรเงินจากกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืชในส่วนที่ได้รับจากการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปตามข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ตามมาตรา 52 ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นแหล่งที่นำพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปมาใช้ประโยชน์ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวงชุมชนตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542

คำว่า ชุมชน (Community) พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524) ได้ให้ความหมายไว้ 3 แนวดังนี้ คือ

1. กลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกับลักษณะสังคมแต่มีขนาดเล็กกว่า และมีความสนใจร่วมที่ประสานกันในวงแคบกว่า

2. เขตพื้นที่ ระดับของความคุ้นเคย และการติดต่อระหว่างบุคคล ตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะทางเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้นย่อมมีการสังสรรค์ใกล้ชิดกว่า และมีความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจมีสิ่งเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่น เชื้อชาติ ต้นกำเนิดเดิมของชาติหรือศาสนา

3. ความรู้สึกและทัศนคติทั้งหมดที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้าเป็นกลุ่ม

สำหรับความหมายของชุมชนในพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 มาตรา 3 วรรค 11 กล่าวว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มของประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานและสืบทอดระบบวัฒนธรรมร่วมกันมาโดยต่อเนื่อง และได้ขึ้นทะเบียนตามพระราชบัญญัตินี้

คุณสมบัติของชุมชนที่สามารถขึ้นทะเบียนเป็นชุมชน

- (1) เป็นกลุ่มบุคคลซึ่งบรรลุนิติภาวะที่ตั้งถิ่นฐานและสืบทอดระบบวัฒนธรรมร่วมกันมาโดยต่อเนื่อง
- (2) ร่วมกันอนุรักษ์ หรือพัฒนาพันธุ์พืชที่มีคุณสมบัติของพันธุ์พืชที่สามารถนำมาจดทะเบียนเป็นพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นได้

สิทธิชุมชนที่ได้รับการขึ้นทะเบียน

- (1) ปรับปรุงพันธุ์ ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง วิจัย ส่วนขยายพันธุ์
- (2) การผลิตส่วนขยายพันธุ์
- (3) การขายส่วนขยายพันธุ์
- (4) การส่งออกนอกราชอาณาจักรส่วนขยายพันธุ์

สำหรับพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ได้ให้การรับรองสิทธิชุมชน เหมือนทรัพยากรพืชในประเภทพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น โดยชุมชนผู้ขอขึ้นทะเบียนพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น จะมีสิทธิเด็ดขาดในการที่จะนำส่วนขยายพันธุ์พืชนั้นไปแสวงหาประโยชน์ในเชิงพาณิชย์

มาตรา 44 บุคคลซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้วที่ตั้งถิ่นฐานและสืบทอดระบบวัฒนธรรมร่วมกันมาโดยต่อเนื่อง ซึ่งได้ร่วมกันอนุรักษ์ หรือพัฒนาพันธุ์พืชที่เข้าลักษณะที่กำหนดไว้ตามมาตรา ๔๓ อาจขอขึ้นทะเบียนเป็นชุมชนตามพระราชบัญญัตินี้ โดยตั้งตัวแทนยื่นคำขอเป็นหนังสือ ต่อผู้ว่าราชการจังหวัดแห่งท้องที่

คำขออย่างน้อยต้องมีรายการดังต่อไปนี้

- (1) พันธุ์พืชที่ร่วมกันอนุรักษ์ หรือพัฒนา และวิธีดำเนินการในการอนุรักษ์หรือพัฒนาพันธุ์พืชนั้น
- (2) รายชื่อของผู้เป็นสมาชิกชุมชน
- (3) สภาพพื้นที่พร้อมทั้งแผนที่สังเขปแสดงเขตพื้นที่ชุมชนและเขตติดต่อ

การยื่นคำขอและการพิจารณาอนุมัติขึ้นทะเบียนชุมชนให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

การขอขึ้นทะเบียนพันธุ์พืชพื้นเมืองท้องถิ่น

มาตรา 3 ในพระราชบัญญัตินี้

“พืช” หมายความว่า สิ่งมีชีวิตในอาณาจักรพืชและให้หมายความรวมถึงเห็ด และสาหร่าย แต่ไม่รวมถึงจุลชีพอื่น

มาตรา 43 พันธุ์พืชที่จะขอจดทะเบียนเป็นพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นตามพระราชบัญญัตินี้ ต้องประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้

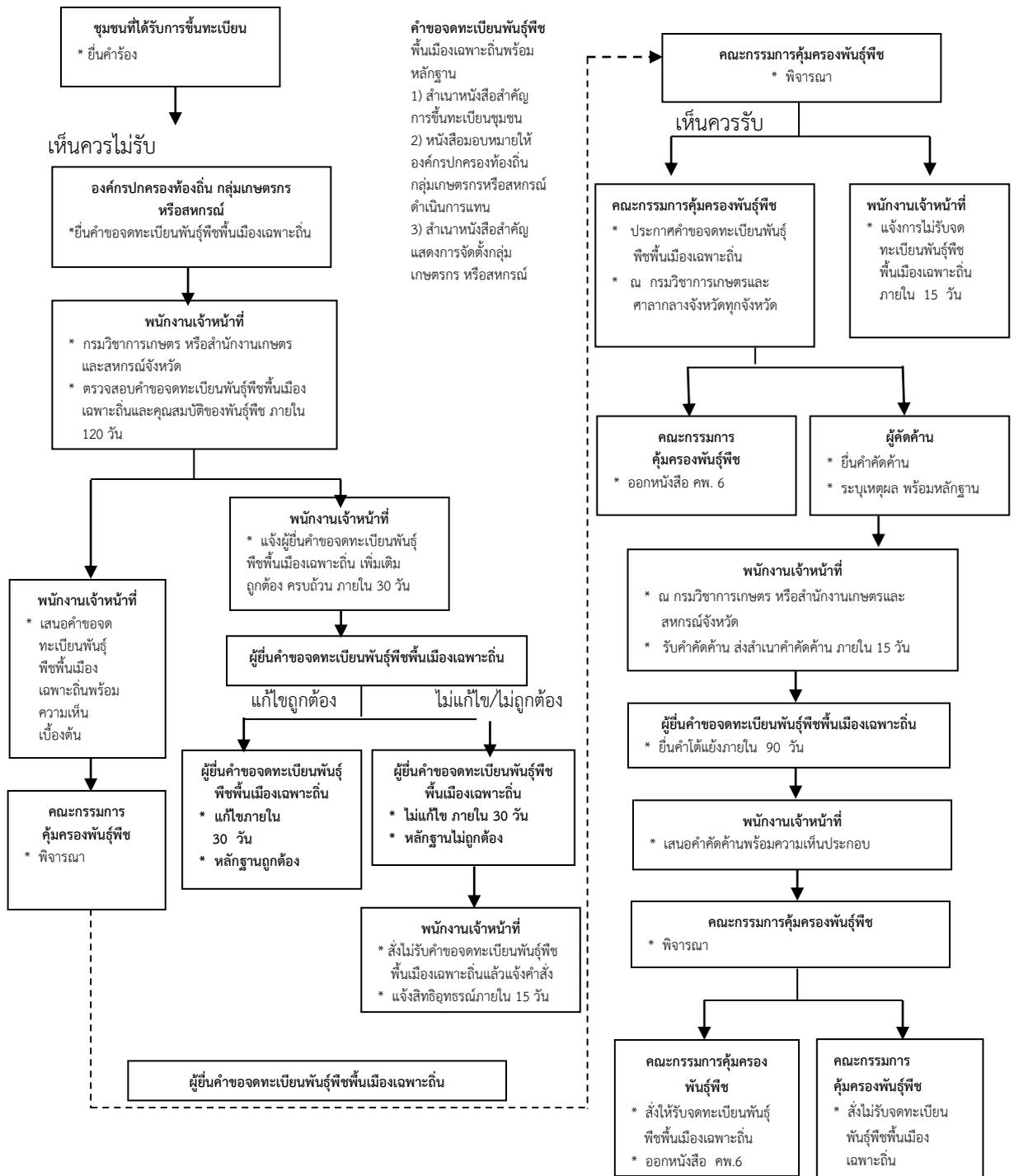
- (1) เป็นพันธุ์พืชที่มีอยู่เฉพาะในท้องที่ใดท้องที่หนึ่งภายในราชอาณาจักรเท่านั้น
- (2) เป็นพันธุ์พืชที่ไม่เคยจดทะเบียนเป็นพันธุ์พืชใหม่

“พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น” หมายความว่า พันธุ์พืชที่มีอยู่เฉพาะในชุมชนใดชุมชนหนึ่งภายในราชอาณาจักรและไม่เคยจดทะเบียนเป็นพันธุ์พืชใหม่ซึ่งได้จดทะเบียนเป็นพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นตามพระราชบัญญัตินี้

“พันธุ์พืชป่า” หมายความว่า พันธุ์พืชที่มีหรือเคยมีอยู่ในประเทศตามสภาพธรรมชาติ และยังมีได้นำมาใช้เพาะปลูกอย่างแพร่หลาย

“พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป” หมายความว่า พันธุ์พืชที่เกิดภายในประเทศหรือมีอยู่ในประเทศ ซึ่งได้มีการใช้ประโยชน์อย่างแพร่หลาย และให้หมายความรวมถึงพันธุ์พืชที่ไม่ใช่พันธุ์พืชใหม่ พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น หรือพันธุ์พืชป่า

มาตรา 46 การขอจดทะเบียน การพิจารณาคำขอจดทะเบียน และการออกหนังสือสำคัญแสดงการจดทะเบียนพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง ดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 ขั้นตอนการขอจดทะเบียนพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น

มาตรา 47 เมื่อได้จดทะเบียนคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นของชุมชนใดแล้วให้ชุมชนนั้นมีสิทธิแต่ผู้เดียวในการปรับปรุงพันธุ์ ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง วิจัย ผลิต ขาย ส่งออก นอกราชอาณาจักร หรือจำหน่ายด้วยประการใดซึ่งส่วนขยายพันธุ์ของพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น ทั้งนี้ ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มเกษตรกรหรือสหกรณ์ที่ได้รับหนังสือสำคัญแสดงการจดทะเบียนพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นเป็นผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นนั้น แทนชุมชนดังกล่าว

ความในวรรคหนึ่งไม่ใช้บังคับแก่กรณีดังต่อไปนี้

- (1) การกระทำเกี่ยวกับพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นที่ได้รับความคุ้มครอง โดยไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นส่วนขยายพันธุ์
- (2) การกระทำเกี่ยวกับพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นที่ได้รับความคุ้มครองซึ่งกระทำโดยสุจริต
- (3) การเพาะปลูกหรือขยายพันธุ์สำหรับพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นที่ได้รับความคุ้มครองโดยเกษตรกรด้วยการใช้ส่วนขยายพันธุ์ที่ตนเองเป็นผู้ผลิตแต่ในกรณีที่รัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการประกาศให้พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นนั้นเป็นพันธุ์พืชที่ควรส่งเสริมการปรับปรุงพันธุ์ให้เกษตรกรสามารถเพาะปลูกหรือขยายพันธุ์ได้ไม่เกินสามเท่าของปริมาณที่ได้มา
- (4) การกระทำเกี่ยวกับพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นที่ได้รับความคุ้มครองโดยไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้า

การคุ้มครองสิทธิของชุมชน ในกฎหมายได้กำหนดคุณสมบัติพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นจะต้องมีเฉพาะในชุมชนนั้นเท่านั้น ไม่มีที่อื่นไม่ได้ มีที่อื่นนี้ไม่ว่าจะในหรือนอกราชอาณาจักร จะต้องมีเฉพาะในชุมชนเท่านั้น ชุมชนจะต้องมีคุณสมบัติด้วย นอกจากคุณสมบัติของพืชแล้ว ชุมชนนั้นจะต้องมีคุณสมบัติชุมชนนั้นต้องตั้งถิ่นฐานและสืบทอดวัฒนธรรมร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง จะเป็นชุมชนใหม่ ๆ ไม่ได้จะต้องตั้งถิ่นฐานสืบทอดระบวัฒนธรรมร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง ขาดตอนก็ไม่ถือว่าครอบงำประกอบ ชุมชนต้องไปจดทะเบียนชุมชนต่อผู้ว่าราชการจังหวัด แล้วจึงยื่นขอรับการคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นได้ เมื่อได้รับการคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น กฎหมายคุ้มครองชุมชนมากกว่าคุ้มครองนักปรับปรุงพันธุ์ นักปรับปรุงพันธุ์คุ้มครองเฉพาะส่วนขยายพันธุ์ แต่ชุมชนจะได้รับการคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นในส่วนของการเก็บจัดหารรวบรวมพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นจะต้องขออนุญาตทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์กับชุมชนด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น

พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปกับพันธุ์พืชป่า

มีพันธุ์พืชอีกสองประเภท คือ พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปกับพันธุ์พืชป่า กฎหมายกำหนดว่าถ้าไม่ใช่พันธุ์พืชใหม่ พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไปนี้ก็คือ พันธุ์พืชที่มีการปลูกแพร่หลายมีหรือเคยมีปลูกอย่างแพร่หลายในราชอาณาจักรไม่ใช่พืชและให้รวมทั้งพืชที่ไม่ใช่พืชพันธุ์พืชใหม่ พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น พันธุ์พืชป่า

พันธุ์พืชป่า คือ พืชที่มีการปลูกอยู่ในธรรมชาติ ยังมีการปลูกแพร่หลาย

ข้อยกเว้นสิทธิ

จากการกระทำเกี่ยวกับพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นที่ได้รับความคุ้มครองโดย

- 1) ไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นส่วนขยายพันธุ์
- 2) ทำโดยสุจริต
- 3) การปลูกหรือขยายพันธุ์ส่วนขยายพันธุ์ที่ตนเองเป็นผู้ผลิต (ไม่เกิน 3 เท่า กรณีรัฐมนตรีประกาศเป็นพืชส่งเสริม)

4) ไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้า การแบ่งปันผลประโยชน์

(มาตรา 48) ผู้ใดเก็บ จัดหา หรือรวบรวมพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของพืชดังกล่าว เพื่อการปรับปรุงพันธุ์ ศึกษาคัดลองหรือวิจัยประโยชน์เพื่อการค้า จะต้องทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้พันธุ์พืชพื้นเมือง เฉพาะถิ่นนั้น

(มาตรา 52) ผู้ใดเก็บ จัดหา หรือรวบรวมพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของพืชดังกล่าว เพื่อการปรับปรุงพันธุ์ ศึกษาคัดลองหรือวิจัยประโยชน์เพื่อการค้า จะต้องได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่และทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ โดยให้นำเงินรายได้ตามข้อแบ่งปันผลประโยชน์ส่งเข้ากองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช

บทบาทของกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืชกับชุมชน

1. ดำเนินงานภายใต้ภารกิจดำเนินงานกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช ให้เป็นไปตามระเบียบคณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืชว่าด้วยการบริหารกองทุนและการควบคุมการใช้จ่ายเงินกองทุน โดยเสนอระเบียบคณะกรรมการกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืชว่าด้วยการบริหารกองทุนและการควบคุมการใช้จ่ายเงินกองทุน พ.ศ. 2546 เพื่อช่วยเหลือและอุดหนุนชุมชนด้านการอนุรักษ์ การวิจัยและการพัฒนาพันธุ์พืช กำหนดหลักเกณฑ์ในการขอจัดสรรขอเงินช่วยเหลือหรือขอเงินอุดหนุนจากกองทุน

2. อบรมให้ความรู้ด้านกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช และแนวทางดำเนินการของกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช ให้กับชุมชน ทั่วประเทศ ในปี พ.ศ. 2556 มีชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ได้รับความรู้จำนวน 3 ชุมชน คือ ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านเลอตอ อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านห้วยฮี้ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ชุมชนไทใหญ่ บ้านแม่ละนา อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 4 ครั้ง มีผู้เข้าอบรม 123 ราย

3. สืบค้นข้อมูลชุมชนที่มีการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชพื้นเมืองในภาคเหนือ พ.ศ. 2555-2556 จำนวน 6 ชุมชน เช่น ชุมชนมาลาบรี ชุมชนภูฟ้า ชุมชนบ้านห้วยทรายขาว จังหวัดน่าน ชุมชนอาข่า จังหวัดเชียงราย ชุมชนกะเหรี่ยงโป และชุมชนไทใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการขอสนับสนุนเงินทุนในการอนุรักษ์พันธุ์พืชจากกองทุน

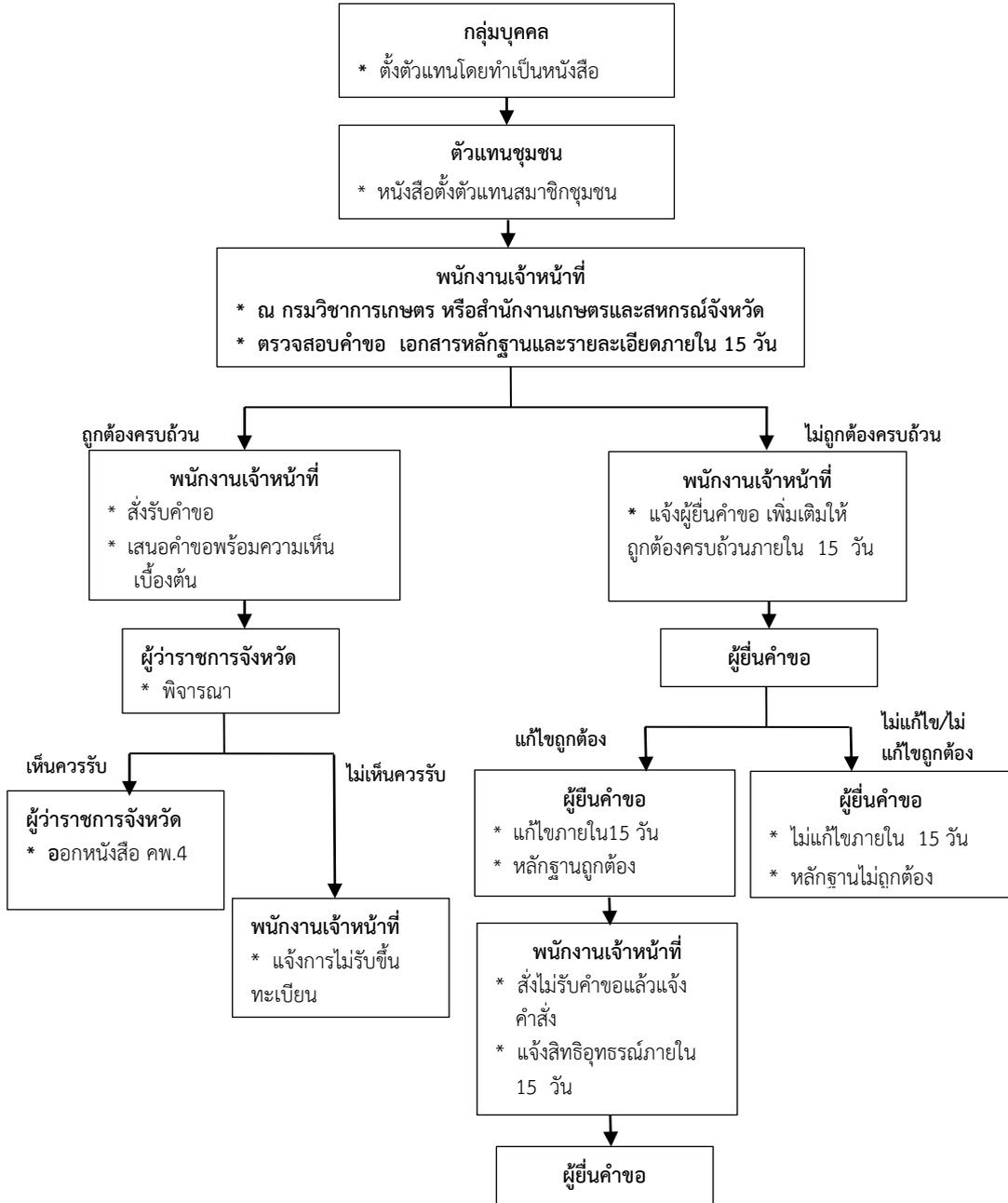
4. จัดทำช่องเผยแพร่วิทยูและควมเข้าใจบทบาทของกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืชให้กับกลุ่มเป้าหมาย เช่น ชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล นักวิจัย เกษตรกร สภาเกษตรกร และคณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืช เช่น การจัดทำข้อมูลกองทุนที่สำรวจได้ เผยแพร่ในสื่อต่างๆ เช่น เว็บไซต์ของกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช รายการโทรทัศน์ การจัดฝึกอบรม นอกจากนี้ยังร่วมพิจารณาแผนแม่บทของกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ.2556-2559 พร้อมกับกลุ่มเป้าหมายด้วย

บทสรุป

1. กองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช เป็นกองทุนตามกฎหมายพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นทุนใช้จ่ายในการช่วยเหลือและอุดหนุนกิจการที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ การวิจัย และการพัฒนาพันธุ์พืช ของชุมชน การบริหารจัดการกองทุน ดำเนินการภายใต้ คณะกรรมการกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช

2. ชุมชนในพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 หมายถึง กลุ่มของประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานและสืบทอดระบบวัฒนธรรมร่วมกันมาโดยต่อเนื่อง และได้ขึ้นทะเบียนตามพระราชบัญญัตินี้ สำหรับพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ได้ให้การรับรองสิทธิชุมชน เหนือทรัพยากรพืชในประเภทพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น โดยชุมชนผู้ขอขึ้นทะเบียนพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น จะมีสิทธิเด็ดขาดในการที่จะนำส่วนขยายพันธุ์พืชขึ้นไปแสวงหาประโยชน์ในเชิงพาณิชย์

3. การยื่นจดทะเบียนพืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น ชุมชนต้องไปจดทะเบียนชุมชนต่อผู้ว่าราชการจังหวัด แล้วจึงยื่นขอรับการคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นได้ เมื่อได้รับการคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น และชุมชนมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียว ในการปรับปรุงพันธุ์ ศึกษาค้นคว้า ทดลอง วิจัย ผลิต ขาย ส่งออกนอกราชอาณาจักร หรือจำหน่ายประการใดเป็นไปตามการจัดการชุมชน ดังภาพประกอบ 2

ภาพประกอบ 2 ขั้นตอนการขอขึ้นทะเบียนชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2524). **พจนานุกรมสังคัมวิทยา**, กรุงเทพฯ : พิมพ์ลักษณ์.
- วิชา อิติประเสริฐ และ จิระศักดิ์ กิริติคุณากร. (2546). ระบบการคุ้มครองพันธุ์พืชในประเทศไทย. **วิชาการเกษตร**. 21 (2), 170-182.
- สุรไกร สังข์สุบรรณ. (2550). การคุ้มครองพันธุ์พืชตามกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช. น. 9-16. ใน **กลยุทธ์ทั่วโลก สำหรับการอนุรักษ์พืช: การติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์พืชอย่างยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักคุ้มครองพันธุ์พืช กรมวิชาการเกษตร. (2542). **พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ. : ฟีนนี่พับลิชชิง.
- สำนักนายกรัฐมนตรี. (2546). ระเบียบคณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืชว่าด้วยการบริหารกองทุนและควบคุมการใช้จ่ายเงินกองทุน. **ราชกิจจานุเบกษา**. 120 (ตอนพิเศษ ๑๑๔ ง), 148-154.